

צריך עיון < סדר שני > מעשה הקורקבן של ר' ברוך בער

מעשה הקורקבן של ר' ברוך בער

הרב יצחק מאיר יעבץ

רב קהילת 'כלל ישראל' ברמת בית
שמש

היחס בין הקורקבן הממשי, זה המופיע במטבח, לבין ה"אידיאה התורנית" של הקורקבן, כותח צוהר לתפיסת מציאות רווחת בעולם הישיבות. האם התורה היא אמצעי לתיקון העולם, או שמא העולם הוא אמצעי לקיום התורה? האם גדלותה של התורה היא טמונה במעשה התלוי בלימודה, או דווקא בהפשטה המנתקת אותה מן המציאות העכורה של עולם השקר? שאלות אלו נוגעות לא רק לשיטת הלימוד הנהוג, אלא גם לתפיסת עולם ביחס לתהליכים היסטוריים ואנושיים.

כ"ב כסלו תשע"ח

האמתי בעיניו של ר' ברוך בער אינו גוש הבשר המונח על הצלחת, אלא זה המוזכר במשנה ונדון בגמרא ובפוסקי ההלכה. חתיכת הבשר ששכנה בגוף העוף אינה אלא אובייקט גשמי שזכה לממש את האידאל התורני הטמון בסוגיות הללו.

ידועה המעשיה ברבי ברוך בער ליבוביץ' זצ"ל, ראש ישיבת קמניץ, שנכנס למטבח וראה קורקבן מונח. הוא הגיב ברגש: "אז זהו הקורקבן הקדוש שהוזכר פעמים רבות בסוגיות הגמרא!" מה הסיפור הזה מבקש לבטא? מה ניתן ללמוד ממנו על עולמם של עמלי תורה – ללמוד עליהם, וכמובן ללמוד מהם?

בסיפור שלפנינו ניתן לראות כי הקורקבן האמתי בעיניו של ר' ברוך בער אינו גוש הבשר המונח על הצלחת, אלא זה המוזכר במשנה ונדון בגמרא ובפוסקי ההלכה

כמדומני שמעשיה זו ממחישה היטב צורת חשיבה המבקשת ליישם את העיקרון העולה מדברי המדרש הידועים: "איסתכל באורייתא וברא עלמא", לפי המובן הספציפי המקובל, במידה ניכרת, בעולם הישיבות. חז"ל קובעים בדבריהם כי הקב"ה "הסתכל בתורה וברא את העולם". בישיבות זכה המדרש לפרשנות רחבה, לפיה העולם הוא ייצוג של התורה – ולא להיפך. איש התורה מביט מסביבו ורואה יישום של עולם המושגים ה"אמתי", זה שמצוי בתורה (ובשיח הלמדני של הישיבות בפרט), ומייצג את רצון ה' בהרתו. בסיפור שלפנינו ניתן לראות כי הקורקבן

למבט זה על היחס שבין התורה לעולם יש מקבילה בעולם החכמה החיצוני, להבדיל בין קודש לחול. אפלטון ראה בעולם יישום של עולם אידאות היולי ועצמאי. "סוס" אינו הסוס בעל ארבע הרגליים והזנב המשרת את רוכבו. הסוס הממשי אינו אלא השתקפות פונקציונלית של אידאת ה"סוס", המושג המופשט של "סוס" מושלם, אידאלי, שלא באמת קיים במקום מוגדר כלשהו, בדמות ובשר. המציאות, לדבריו, לעולם אינה מושלמת. סוס אחד פרסתו סדוקה, האחר שפתו ארוכה, השלישי אין כוחו עמו לפני צהריים, והרביעי סתם עצל. ה"סוס" האידאלי לאמתו אינו בנמצא, אך קיומו הוא בעולם האידאות. המציאות הלקויה היא השתקפות כהה של עולם האידאות המושג במחשבתנו, שהוא הוא בסיס החשיבה ואף בסיס הקיום. הוי אומר: ה"סוס" הקיים בעולם האידאות אינו זקוק לאותם אורגניזמים המשוטטים בעולם השפל ונושאים את התואר "סוס".

קו מחשבה זה מסביר את תפיסת העולם המומחשת בסיפור אודות הקורקבן של ר' ברוך בער. להבדיל, גם עולם הקודש יכול לטעון בזכותה של תפיסה המפרידה בין ההתגלמות הגשמית של רעיון לבין ה"אידאה", ואף לתת פשר עצמאי לאותו עולם אידאי, וביתר שאת. ה"אידאה" של הקורקבן אינה דימיון חסר-משמעות, אלא סעיף בשלחן ערוך – דבר ה', חמדה גנוזה, אש שחורה על גבי אש לבנה שקדמה לעולם תתקע"ד דורות – ובני האדם זכו שניתנה להם ולא למלאכי השרת. באותה תורה מצוי הקורקבן האמתי, אלא שלצורך ירידתה לעולם השפל, נדרש לאבזר גם את העופות שנבראו מן הרקק במשהו שיבטא בפועל את אותו הקורקבן, כדי שנוכל להלביש את הרוח בחומר.

לא להפוך את המטרה לאמצעי

החידוש המהפכני בגישה האפלטונית, המשתקפת בסיפור הקורקבן, הוא היפוך יחסי אמצעי-מטרה. ההבנה האנושית הפשוטה רואה בעולם מצב נתון, ובחוק – לענייננו, בתורה – הנחיה נורמטיבית כיצד לנהוג בו. מצוות התורה משרתות את המציאות, ומאפשרות לחיות בתוכה, לבחור בטוב ולסור מרע, ולנהוג כראוי במצבים המשתנים של הקיום האנושי. החיים קודמים לחוק. אבל הגישה המשתקפת מתוך הפרשנות דלעיל למדרש "אסתכל באורייתא וברא

עלמא" מבקשת להפוך את היוצרות. מטרתו של עובד ה' היא ליישם את הנחיות התורה. המצבים הנתונים שבהם ההנחיות הללו מתקיימות, הן במובן הפיזי והן במישור ההיסטורי, אינם אלא "היכי תמציי" (אמצעי) לקיומן. מכאן שזכות קיומו של התפוח היא ברכת "בורא פרי העץ" שמברכים עליו, והסיבה האמתית ליציאת מצרים היא כינון מצוות מצה וקרבת פסח. ולענייננו, לולא היה לעוף קורקבן, כיצד היינו זוכים ללמוד ולקיים את ההלכות התלויות בו?

לפי התפיסה האמורה, ההיפך הוא הנכון. התורה אינה מכוונת לתיקון החיים האנושיים, אלא החיים האנושיים מכוונים לקיום התורה

תפיסה זו אינה רואה בעולם ערך לעצמו. העולם הוא אמצעי בלבד, וערכו הבלעדי הוא יישום המצוות באמצעותו. שאל יהודי ברחוב, והוא יסביר כי מטרת מצוות התורה היא לתקן ולרומם את הקיום האנושי: לאפשר חיים מוסריים, מתוקנים ונעלים. אבל לפי התפיסה האמורה, ההיפך הוא הנכון. התורה אינה מכוונת לתיקון החיים האנושיים, אלא החיים האנושיים מכוונים לקיום התורה. המטרה אינה החיים האנושיים, מתוקנים ככל שיהיו; המטרה היא קיום מצוות התורה, וכל השאר אינו אלא אמצעי לקראתה.

בצורת חשיבה זו מתהפכים יחסי "אמצעי-מטרה" גם ביחס שבין לימוד התורה לקיומה. ההבנה האנושית הפשוטה מניחה שמטרת לימוד ההלכות היא קיומם. מכאן שאין טעם בעיסוק בהלכות שעוסקות בסיטואציה רחוקה עד בלתי אפשרית, ולכל הפחות נופלת חשיבות לימוד זה מלימוד מעשי ואקטואלי. ואמנם, אצל חז"ל אנו מוצאים כי לימוד תורה אמור להיות אמצעי לקיומה, כמו שנאמר במסקנת הסוגיה התלמודית העוסקת בשאלה זו: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". מצוות תלמוד תורה כוללת אמנם חלקים רחבים שאינם נוהגים למעשה, וגם עליהם מברכים את ברכות התורה. בתלמוד נלמדות ונדונות עד ימינו מצוות שאינן נוהגות ולא ינהגו לעתיד, כגון הלכות הקרבה בבמה או מחיית עממי כנען. אך גם בלימודים אלו, אופי הלימוד הוא זה המביא לידי מעשה. ביצוע

הגורסים כי מוטב ללומדים הנשואים להניח לנשותיהם להדליק את נרות החנוכה (שכן "נר איש וביתו", ויוצאים בכך ידי חובת ההדלקה לכל הדעות), ולהמשיך בלימודם כרגיל.

להלן ארצה לעקוב אחרי תפיסה זו, הנוכחת כאמור בעולמה של תורה אצל אישים וקבוצות. בפרט, אטען כי השלב הבא שלה עלול להיות ניתוק מוחלט מהמציאות הגשמית, מה שעשוי לפגום גם בלימוד עצמו. השאלה המכריעה תעסוק במעמדו של הקורקבן האמתי, הארצי. לאחר שנמצא הקורקבן האמתי במטבח, והוכח שהוא אכן תואם את אידאת הקורקבן ההלכתית, האם הוא מצליח להשתלב בתמונת העולם של הלומד – או שמא הוא נותר אפיזודה חולפת, ואילו הקורקבן התלמודי נותר עצמאי ובלתי תלוי? הצד השני, הגוזר ניתוק מוחלט בין האידאה התורנית למציאות הארצית, מבשר חשש לאיבוד הכלים הבסיסיים הנדרשים לצורך לימוד התורה עצמו, ויתר על כן, אף ניתוק מהחיים היסטוריים, המאבד את הרלוונטיות של הטיפוס התורני.

להפסיק לגשש באפלה

לימוד תורה של נערים בסדרי "נשים ונזיקין" עלול ליצור סיטואציות הנראות לנו בלתי סבירות בעליל. מצוי מאד, למשל, לפגוש בהיכל הישיבה שיח ער ותוסס של למדנים אמתיים, שאין להם בעולמם אלא תורה, המלבן בלהט ("רתחא דאורייתא") פרטים אינטימיים בתחום האנטומיה האנושית ואף הנשית. מדובר כמובן בדברים שלא היו עולים על דל שפתותיהם של התלמידים, ולו ברמז, בשיחת חולין שלהם; גם בשיחה מוסרית של המשגיח בישיבה, ברור שהוא לא יעלה נושאים מעין אלו, אף כשמטרתו טהורה בהחלט. לעומת זאת, בלימוד התלמודי יעסקו הבחורים ללא כל מבוכה במונחים האינטימיים ביותר, ו"לא עלתה דעתם על דבר אחר". הלוא דבר הוא!?

המעשה עצמו אינו תנאי ללימוד, הלימוד הוא אידאל בפני עצמו. אולם נדרש, על פניו, שהלימוד יוכל להביא לידי מעשה.

בניגוד לכך, בעולמם של עמלי התורה בימינו, ולפחות חלקם, משתנה היחס בין הלימוד לבין הקיום. המציאות הארצית, כמבואר, אינה נתפסת מטרה ותכלית בפני עצמה. התכלית היא האידאה העליונה של התורה, הזוכה ליישום, גם אם לקוי, במציאות העולם העכורה. ואולם, ערכו של לימוד התורה גבוה אף יותר מזה של קיום המצוות, שכן תלמוד תורה מאפשר נגיעה בלתי אמצעית באידאה עצמה, במלוא טהרתה ועליונותה. אנו נדרשים למציאות הארצית כדי שהיא תעניק לנו שפה וכלים להבנת התורה וליישומה. אך ככל שנוכל לצמצם את מקומה של המציאות הארצית, כך נוכל לדבוק יותר בתוכן התורני עצמו, שהוא מטרת הבריאה כולה. מכאן ההצדקה לשיטה ולסגנון הלימוד המקובלים בישיבות, שבהם רוב המשאבים מושקעים דווקא בעיסוק תורני שאין לו כל נגיעה עם המציאות. בלימוד הישיבתי הרווח, המקדש את העיון והפלפול בהגדרות מופשטות, גלומה תמצית האידאל של התורה, זו שקודמת לעולם הן כרונולוגית והן מהותית.

בלימוד הישיבתי הרווח, המקדש את העיון והפלפול בהגדרות מופשטות, גלומה תמצית האידאל של התורה, זו שקודמת לעולם הן כרונולוגית והן מהותית

מוזר ככל שזה נראה, הבנות אלו מביאות תלמידים להתייטר בתחושת "ביטול תורה" כאשר סדר לימוד שלם "מתבזבז" לטובת הדלקת נרות חנוכה. הרי בזמן של ההליכה הלך וחזר מבית המדרש לבית, של השהייה מול הנרות ושל העיסוק בהם ובמה שהם מספרים, היה ניתן להספיק עוד "תוספות", עוד "רשב"א". באופן חד, הגישה המעדיפה את הלימוד על פני העשיה, סבורה כי מוטב לו היינו יכולים לוותר על "חובת ההדלקה" לטובת דיון במחלוקת האחרונים אם מי שיש לו שני נרות ביום השלישי ידליק אחד או שניים – אף שזה כנראה לא יקרה לנו השנה ולא בשנה הבאה, וגם לא לאיש בסביבתנו. ואכן, ישנם

לימוד של שנים בפרטי דינים מתוך
סדר נשים לא יצרו אצלו כל
השלכה על משהו קונקרטי שהוא
אמור לפגוש ולהכיר בעולם
המציאותי

ודם, לא בהכרח ייווצר חיבור בין המציאות ללימוד.
הקרע בין האידאה למציאות בקרב הלומדים דורש
תפרים רבים, ופעמים רבות הוא אינו מתאחה לעולם.

סיבת הדבר היא, כאמור, שניתוק זה זוכה להאדרה.
ההפשטה של נושאי הלימוד וניתוקם מן המציאות
אינה רק "אמצעי" המאפשר דיון נקי בסוגיות, אלא אף
מטרה העומדת בפני עצמה. חוסר המחויבות של
הלימוד למציאות השפלה, הנאצלת מהעולם האידאי
כצל מן השמש, מכריז מלחמה כנגד אלה המבקשים
להוריד אותו אל עולם החומר העכור.

הניתוק מן המציאות מרוקן את
הלימוד ממשמעות, מכיוון
שקורקבן שאינו מעוגן במציאות
מאבד את הגדרתו

היכולת הזו נשענת על חשיבה מופשטת. הבחור אינו
מעלה על קצה דעתו על מה הוא באמת מדבר. באמת
ובתמים, הוא יכול לעסוק בעניינים שבכל סיטואציה
אחרת יביכו אותו מאד, בצורה מופשטת לחלוטין.
אולם, הבה נדמיין לעצמנו את אותו הנער, אחרי כמה
שנים של לימוד, כשהוא יידרש להכנה לפני החתונה.
אותו בחור יהיה דומה למי שמעולם לא שמע על
מושגים הקשורים בכניסתו לחופה. לאורך השנים הוא
מעולם לא למד דבר הקשור לעולם החומר הממשי,
אלא על "ברי ושמא" (טענה ודאית ומסופקת) ועל
"כתובתה מנה" או "כתובתה מאתיים". לימוד של שנים
בפרטי דינים מתוך סדר נשים לא יצרו אצלו כל
השלכה על משהו קונקרטי שהוא אמור לפגוש ולהכיר
בעולם המציאותי. הכל קיים אצלו רק במישור
תיאורטי-אבסטרקטי לגמרי, ואילו המפגש עם
המציאות נותר זר ומנוכר. כשתבוא עת דודים, הוא
יקים את ביתו מבלי שתכני לימודו ישפיעו במשהו על
אורחותיו.

גם אני עוסק, בדברי אלו, בעולם האידאות. הבחור
שאותו אני מתאר אינו בהכרח דמות ממשית, אלא
"אידאת בחור הישיבה" – בחור שעולמו עולם של
קדושה, שאינו פולש ואינו גולש אל מחוץ לבית
המדרש. במציאות הקונקרטית, רוב הבחורים מגלמים
את אידאת בחור הישיבה רק באופן חלקי; אבל
הטיפוס האידאלי הוא מודל הקיים בחברה, ובשונה
מאידאת הסוס, הכרתי כמה וכמה כמותו ברמה
האישית ביותר. אשרי חלקם.

הבעיה היא, כאמור, שהחשיבה המופשטת והמנותקת
אינה מצטמצמת לשעת הלימוד בלבד. בשעת הלימוד
ניתן להצדיק אותה בכך שהיא מאפשרת דיון "נקי"
בסוגיה. הלומדים יכולים לעסוק בנושא הנלמד בטהרה
ובבהירות, בלי לערב בתוכו היבטים שאינם מן העניין.
דא עקא, שגם אחרי המפגש עם קורקבן העשוי בשר

למלחמה זו עלולים להיות קרבות כבדים, שאותם
יקריב גם עולם האידאות שלא יצליח לבוא לידי
מימוש. קורקבן "אידאי", שאינו מצליח להתכתב עם
הקורקבן הבשרי, אינו אפילו קורקבן אידאי, כי אם
מושג עצמאי שאינו אומר דבר. הניתוק מן המציאות
מרוקן את הלימוד ממשמעות, מכיוון שקורקבן שאינו
מעוגן במציאות מאבד את הגדרתו. קורקבן כזה יכול
להיות כל דבר, והפלפול בו מאבד את העוגנים
המציאותיים שלו.

כלפי מה הדברים אמורים? אפתח במשל חידתי.
ידועה החקירה בעולם הישיבות (יש שמייחסים אותה
לרבי שלמה היימן, תלמידו של ר' ברוך בער) בשאלה
מי גדול ממי – ראשונים או אחרונים? שאלה זו כמובן
רטורית, שכן התפיסה הקלאסית מניחה את ירידת
הדורות, ואת נחיתותם המובנית של דורות אחרונים
מדורות ראשונים. אם כן, ממשיך ושואל הרב היימן,
איך פיתחו האחרונים כלי למדנות המפליאים כל
רואיהם, אשר קשה למצוא דומה להם בדברי
הראשונים? כאמור, היצמדות לעקרון ירידת הדורות
מניחה מראש ש"ראשונים עדיפי", ומכאן צריכים להבין
איך תוכן הנראה מתוחכם פחות הוא בעצם נכון ואמתי
יותר.

התשובה ניתנת באמצעות משל: אדם נמצא בתוך חדר ומבקש לצאת ממנו. הוא קם, פונה אל הדלת, פותחה ויוצא. אולם אם הוא לוקה בראייתו ואינו יכול למצוא את הדלת, מה יעשה? הוא יקום ממקומו ויגשש את הקיר. הוא יתקדם לאטו לאורך הקיר, עד שיזהה בליטה. כאן יעצור ויחקור: "האם בליטה זו היא מתלה או ידית? האם היא עומדת לנוי או ליעוד אחר?" על סמך ניתוח הנתונים הוא יסיק שהבליטה היא ידית שנועדה לשימוש, וכעת הוא שב וחוקר: "האם זוהי ידית דלת או אולי ידית חלון?" וכן הלאה. תוך כדי מהלך העניינים הוא מפתח כלי חשיבה מתוחכמים מאוד, אך את ראיית המציאות הפשוטה הוא החמיץ. הוא לבטח מתוחכם יותר, אולם לרוב צודק פחות. זהו ההבדל בין הדורות הראשונים הפשוטים והצודקים לדורות האחרונים המתוחכמים והטועים.

בחזרה לדיוננו, גם אם נקבל את סדר הדברים הרואה בלימוד ערך נעלה יותר מהקיום הארצי, הרי שהמוותר על הקשר עם המציאות הפשוטה, הגלויה לעיני כל איש פשוט, מפסיד משהו בסיסי מאד בלימודו. הוא מאבד את הכלי הבסיסי שניתן לנו על ידי הבורא: את השכל הישר. היגיון עמוק לצד כלי פלפול והבנה אינם יכולים להחליף את קריאת המציאות ואת המגע הישיר עמה. לימוד מפולפל המביא לחוסר תקשורת, ותפיסת העולם בתור יקום מקביל שאותו לא נפגוש כשנצא בסוף הלימוד מבית המדרש, טוב אולי לעולם שכולו טוב, או אולי לעולם שכולו תוהו. בעולם המעשה שבו שם הבורא את האדם – "לעבדה ולשמרה" – הוא אינו מתאים. מי שמאבד את השכל הישר אינו מפסיד רק את הקשר למציאות; גם סברותיו חוטאות לאמת, ותורתו נפסדת.

אם לאחר העיון הרב והערמת ראיות לכאן ולכאן, ניתן לשאול מניין שזו אוזן וזו עין, הרי שאין גבול לסברות אפשריות ואין דרך להוכיח דבר לאשורו. אם אנו מאבדים את הקשר למציאות, הרי שפסה דרך ההוכחה מן העולם. ניתן למצוא כיום דוגמאות לתופעה זו, בגישה הישיבתית לסוגיות כמו זהותו של חלזון התכלת, כמו גם זיהוי מקומות שונים, מגבולות הארץ לעניין שמיטה ועד גבולות הר הבית ומקום המקדש – ועוד רבים.

הניתוק מההיסטוריה

עד כה דיברנו על שני היבטים של גישת האידאות התלמודית, המנתקת את נושא הלימוד ממושאו הגשמי. דנו בשאלת הפיכת האמצעי למטרה בגישה זו, וביקרנו את הזנחת השכל הישר (והאפשרות להוכיח משהו קונקרטי) כאשר הלימוד הופך לווירטואליות למדנית. אך יותר מכל אלה בוערת בי שאלת מקומנו על ציר ההיסטוריה שסלל קורא הדורות מראש.

בידוע שתקופת התקומה שבתוכה אנו חיים אינה נראית בדיוק כפי שאמור היה להיראות זמן הגאולה שלו ציפינו זה אלפיים שנה. אור וחושך משמשים בערבוביה זה כמה דורות, ואנו תוהים ותועים. מתוך מצב נפשי של בלבול ומבוכה, מרשים אנו לעצמנו לתלות את הקלקלות באחרים, ואף לומר שה' "מסתיר את פניו" מאתנו – ובלבד שלא נידרש לתת תשובות קשות על דרכנו אנו. דומה לעתים שמתקיים בנו דברי הפסוק: "אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו" (משלי יט, ג).

כדי להתעלם מכל מה שקרה לעם ישראל בדורותינו צריך לנתק מגע לחלוטין מהמציאות הפשוטה

אולם לדידי דומני בענייני ובערותי שאין די בתירוצים ובמענים כדי להסביר את ההתעלמות של עולם הישיבות ממשמעות התקופה. כדי להתעלם מכל מה שקרה לעם ישראל בדורותינו צריך לנתק מגע לחלוטין מהמציאות הפשוטה. כך, כדי שלא להיכשל באידאולוגיה שיש לנו עמה מחלוקות מרות – ובצדק – אנו מסוגלים לפלפל באצבע קטנה ולהסביר איך מה שקורה לעם ולארץ אינו אלא גלות נוספת, כי כך נאמר כאן וכך כתוב שם. האם תירוצים אלה היו מחזיקים אילו הלימוד שלנו היה מחובר למציאות? אפשר בהחלט לבכות על החורבן הרוחני בדורנו. ראוי שכך נעשה. אבל הזכות לבכות כרוכה בלימוד מעט היסטוריה, תוך השוואת מצבנו כיום לתקופות עבר, כולל ימי בית ראשון ושני. אפשר וראוי שלא להשלים עם עודף הבעיות של זמננו, שחלקן משתפרות לאטן וחלקן מחמירות ואף מולידות קשיים חדשים. אולם מסקנה אחת קשה לי להבין: איך אפשר ללמוד את ספר יחזקאל, ולאחר מכן לקרוא עיתון, ולא לראות את הקשר בין הדברים, אלא להמשיך לטעון בעקשנות

שמצויים אנו בעומק הגלות? איך אנו יכולים לשכנע את עצמנו ש"אין כוחנו אלא בפה", עד שיתקע בשופר גדול לחרותנו ויקבצנו מארבע כנפות הארץ, כאשר אנו מקובצים כאן, מארבע כנפות, ומחזיקים בריבונותנו ברובה ומרגמה? כיצד אנו יכולים לומר בתפילה "חוסה ה' עלינו בארץ שבינו", כאשר יושבים אנו כבני-חורין בארצנו?

התשובה לכך טמונה בכך שגם הגאולה אינה משהו ממשי עבורנו, אלא מושג אידאי, הקיים רק בעולם הלימוד

התשובה לכך טמונה בכך שגם הגאולה אינה משהו ממשי עבורנו, אלא מושג אידאי, הקיים רק בעולם הלימוד. בזה איננו דומים לר' ברוך בער, שהרי הוא זיהה את הקורקבן לכל הפחות כאשר ראה אותו

במטבח. הרב יוסף דב סולובייצ'יק, שבספרו "איש ההלכה" האדיר את גישת בריסק ותיאר בהערצה את בן-הישיבה המתבונן בנהר ורואה לפניו "מקוה", ידע לתאר את דפיקות הדוד על דלתות ההיסטוריה האנושית. ואילו אנחנו, גם כאשר הגאולה עומדת אחר כתחנו, אין אנו מסוגלים לזהות אותה. הגאולה האידאית היא משהו שאינו מחובר למציאות הארצית שלנו, וגם אינו יכול להתחבר אליו. זה מה שמאפשר לנו להרבות בפלפולים כדי להסביר מדוע התופעה העומדת מול עינינו אינה דומה לה כלל.

הלכותיה של הגאולה לא נועדו כדי לכתוב פלפולים אשר יותירו אותה אידאל אוטופי ובלתי ממומש. כל מי שעניו בראשו יכול לראות את הדלת, ולוותר על החקירות בשאלה מהי הבליטה הבלתי אסתטית שנתקעה לה באמצע קיר הגלות. היא דופקת אחר דלתנו, ואינה מאפשרת להמשיך ולהתרפק בשינה ערבה.